

KORT OVERZICHT VAN HET ECONOMISCH ONDERZOEK IN DE LANDBOUW, TUINBOUW EN VISSERIJ

door Drs P. M. van Nieuwenhuysen

De behoefte aan economisch onderzoek in land- en tuinbouw ontstond in de jaren dertig. Voor de maatregelen, welke door de Regering werden genomen om het inkomen in de landbouw — o.a. door prijsregelingen — te beïnvloeden, moest men de beschikking hebben over kostprijzen van de belangrijkste producten van land- en tuinbouw. De daartoe benodigde berekeningen werden uitgevoerd door de Accountantsdienst van het Ministerie van Economische Zaken. Van enige tientallen akkerbouw- en gemengde landbouwbedrijven en van tuinbouwbedrijven werden voor dat doel kostprijsboekhoudingen bijgehouden. Voor het berekenen van de kostprijs van melk baseerde deze dienst zich op de resultaten van de belastingboekhouding van enige honderden rundveehouderijbedrijven, welke werden aangevuld met een aantal gegevens verkregen uit enquêtes.

Hiernaast werd door de landbouworganisaties behoefte gevoeld aan eigen documentatie op dit gebied. Het Koninklijk Nederlands Landbouw Comité — één van de drie toporganisaties der gewestelijke landbouworganisaties — besloot in 1939 een eigen documentatie-bureau op te richten. Dit bureau kwam — vertraagd door het uitbreken van de oorlog — in 1940 tot stand onder de naam van Landbouw-Economisch Instituut, onder leiding van Prof. Dr J. Horring, sindsdien directeur van dit instituut. Deze was van mening, dat het de voorkeur verdiende een dergelijk onderzoeksinstituut een breder basis en een meer onpartijdig karakter te geven. Men slaagde er in voor deze gedachte steun te vinden bij de andere landbouworganisaties en bij het Departement van Landbouw. Dit instituut steunde dan ook weldra op twee pilaren t.w. Ministerie van Landbouw en landbouworganisaties, welke op pariteitsbasis ten aanzien van bestuur en financiering samenwerken.

De land- en tuinbouworganisaties werden sinds de oprichting van de Stichting voor de Landbouw in 1945 door deze vertegenwoordigd.

Hoewel met een ruime doelstelling opgezet, moest de activiteit gedurende de oorlog beperkt blijven tot kostprijsberekeningen. Na de oorlog kon het instituut zich ontplooiën tot het eigenlijke werkterrein. Eind 1945 werd bovendien het economisch onderzoek in de tuinbouw en visserij bij het L.E.I. ondergebracht.

Het werkterrein omvat thans drie groepen van problemen ¹⁾ n.l.:

1. Algemeen economische,
 2. Economisch-sociografische,
 3. Bedrijfseconomische.
-
1. Het *algemeen economisch onderzoek* houdt zich bezig met economische vraagstukken, welke binnen het kader van de economische verhoudingen tussen de verschillende bedrijfstakken — zowel nationaal als internationaal — voor de Nederlandse landbouw van belang zijn.

¹⁾ Daarnaast is een indeling te maken naar de sectoren landbouw, tuinbouw en visserij. Hetgeen verderop over de landbouw wordt gezegd geldt in beginsel ook voor de tuinbouw. Aan de afdelingen tuinbouw en visserij zal aan het eind van dit artikel nog een enkel woord worden gewijd.

De vraagstukken hebben betrekking op de prijs- en inkomensverhoudingen, op afzet en verbruik, de internationale handel en in het bijzonder de handelspolitieke aspecten daarvan, de invloed van de conjunctuur en van structuurveranderingen in het economisch leven en dergelijke. O.a. werden rapporten uitgebracht over de markt- en prijspolitiek in de landbouw van een aantal Westeuropese landen. Aan de betekenis van de Benelux voor onze landbouw en aan de economische integratie van de Westeuropese landbouw werden studies gewijd.

2. Het *economisch-sociografisch onderzoek* richt zich op de agrarische bevolkingsgroep, waarbij de aandacht zich in het bijzonder concentreert op het welvaartsstreven van deze groep. Door een beschrijving van bedrijfsvoering en productieplan verkrijgt men indirect een indruk van het welvaartsniveau. Om evenwel te kunnen beoordelen of de welvaart al of niet stevig gefundeerd is, dient men de fysieke en sociale *productie-omstandigheden* in het onderzoek te betrekken. Bedrijfsvoering en productieplan zijn immers altijd min of meer aangepast aan de natuurlijke en maatschappelijke productie-omstandigheden. Hierbij wordt allereerst gedacht aan de grond (bodemtype, waterbeheersing, ontsluiting en verkaveling, juridische gebruiksvorm, grootte der bedrijven), aan de arbeidsvoorziening (het aandeel van de verschillende arbeidskrachten in de werkzaamheden, de kwaliteit van de arbeid, de afvloeiing van boerenzoons en landarbeiders), aan de outillage van het bedrijf, de credietvoorziening en de sociale factoren, welke het productieproces kunnen beïnvloeden (levensstijl van de samenleving, normen en gewoonten). Uit het onderzoek naar de productie-omstandigheden kan nu blijken, welke omstandigheden een verhoging van de welvaart belemmeren en of het mogelijk is deze omstandigheden in gunstige zin te wijzigen.
3. Het *bedrijfseconomisch onderzoek* in de landbouw neemt ongeveer de helft van de beschikbare geldmiddelen in beslag. De verklaring hiervoor is, dat deze afdeling over een omvangrijke en kostbare documentatie beschikt. Van ± 2.000 bedrijven wordt een rentabiliteitsboekhouding bijgehouden, opgezet met het oogmerk de bedrijfsresultaten te gebruiken voor bedrijfseconomisch onderzoek. Ten aanzien van deze boekhouding valt het volgende op te merken:
 - a. De handenarbeid van de boer en eventueel in het bedrijf meewerkende gezinsleden wordt, gewaardeerd tegen het geldend loon van landarbeiders, onder de kosten opgenomen.
 - b. De afschrijving heeft plaats op basis van vervangingswaarde.
 - c. De balanswaardering van gebruiksvet geschiedt zodanig, dat verschillen in de waarde van de veestapel, als gevolg van prijsveranderingen tussen beide balansdata, worden uitgeschakeld.
 - d. De rente wordt berekend over het gehele kapitaal, dus onafhankelijk van het deel dat eigendom is van de exploitant.
 - e. Indien de boer tevens eigenaar van het bedrijf is worden de kosten van de grond berekend overeenkomstig de pachtwaarde van grond en gebouwen.
 - f. De opbrengsten worden ook in hoeveelheden bepaald; de hoeveelheden productiemiddelen worden eveneens vastgelegd.

Tot 1949 werd van elk bedrijf een zgn. kostprijsboekhouding bijgehouden. Hieruit werden de kostprijzen voor elk afzonderlijk bedrijf

in het desbetreffend verslagjaar berekend. Een dergelijke boekhouding was uiteraard zeer gecompliceerd en vergde veel tijd. Het aantal bedrijven dat aldus kon worden ingeschakeld, moest mede hierdoor te beperkt blijven. Aan de hand van het inmiddels verkregen materiaal was het mogelijk vóórcalculaties op basis van genormaliseerde opbrengsten en kosten op te stellen. Voor de analyse der gegevens, gericht op het bedrijfsbeheer, bleek evenmin nog behoefte te bestaan aan kostprijsboekhoudingen. Gezien ook de theoretische bezwaren tegen het berekenen van kostprijzen op basis van de feitelijke gegevens in een bepaald jaar, werd derhalve besloten over te gaan tot de — eenvoudiger — rentabiliteitsboekhouding.

De boekhoudingen worden bijgehouden door personeel van het L.E.I. dat is gedetacheerd op de kantoren van de Rijkslandbouwconsulenten, opdat zij voortdurend contact kunnen hebben met de assistenten van deze consulenten. Deze laatsten bezoeken regelmatig de aan dit werk deelnemende boeren om zonodig behulpzaam te zijn bij het verschaffen van de gegevens voor de boekhouding en voorts (en vooral) om de resultaten van het bedrijf met hen te bespreken. De kostprijs- en rentabiliteitsberekeningen dienen voor twee doeleinden, nl. om een basis te verschaffen:

- a. voor beleidsaangelegenheden,
- b. voor de studie van het economisch beheer van het bedrijf.

a. *De kostprijs- en rentabiliteitsberekeningen voor beleidsaangelegenheden*

Rapporten over de kostprijs- en rentabiliteitsberekeningen worden elk jaar — als vóórcalculaties voor de komende productieperiode — uitgebracht voor de belangrijkste producten en voor de belangrijkste bedrijfstypen in een aantal landbouwgebieden. Zij vormen mede een grondslag voor het prijzenbeleid van de overheid en van de georganiseerde landbouw. In de kostprijzen wordt geen beloning opgenomen voor de werkzaamheden van de boer als ondernemer. Het bepalen of beïnvloeden van deze beloning is een kwestie, welke alleen genoemde instanties aangaat.

Van de verkregen uitkomsten worden elk jaar verslagen gemaakt voor elk van de hoofd-bedrijfstypen: akkerbouwbedrijven op klei- en dalgrond, weidebedrijven, gemengde bedrijven op zandgrond en gemengde bedrijven op klei en löss, voorts een samenvattend verslag van alle groepen.

De vóórcalculaties vinden grotendeels plaats op basis van zgn. type-bedrijven. Een type-bedrijf is zodanig opgezet, dat het in een landbouwgebied een bepaalde groep bedrijven vertegenwoordigt.

Het type-bedrijf stemt overeen, wat betreft productieplan, grootte, grondsoort en verdere natuurlijke omstandigheden, met deze bedrijven. Het peil van de bedrijfsvoering is afgestemd op het gemiddeld peil van de vakkundig geleide bedrijven in de desbetreffende groep.

Binnen het kader van dit fictieve bedrijf — dat dus grote overeenkomst vertoont met bestaande bedrijven — worden de berekeningen uitgevoerd. Bij deze berekeningen wordt uitgegaan van normale productieomstandigheden en van de daarop gebaseerde genormaliseerde kosten en opbrengsten. De berekeningen hebben dus het karakter van standaardberekeningen.

- b. Voor de studie, gericht op het *economisch beheer* van de bedrijven,

worden de gegevens der bedrijven zodanig geanalyseerd, dat meer inzicht wordt verkregen in de verschillen in uitkomsten, voortvloeiend uit het bedrijfsbeheer. Getracht wordt de zwakke plekken in de bedrijfsvoering op te sporen. De analyses geven veelal slechts aanwijzingen. Voor het aangeven van de oorzaken is meestal aanvullend onderzoek nodig, waarbij het vooral nodig is de beschikking te krijgen over een aantal technische relaties. Hiertoe bestaat samenwerking met de instituten voor landbouwtechnisch onderzoek. De resultaten dezer bedrijfsstudies worden vnl. gebruikt voor de economische voorlichting aan de bedrijven door de landbouwvoorlichtingsdienst. Onder leiding van de Rijkslandbouwconsulent vergaderen de desbetreffende deelnemende bedrijven ten einde de bedrijfsresultaten onderling te vergelijken en te bespreken. De belangstelling voor dit werk is de laatste jaren zeer sterk toegenomen zowel bij de boeren zelf als bij de voorlichtingsdienst.

Het bedrijfseconomisch onderzoek in de *tuinbouw* vindt in beginsel op dezelfde wijze plaats als hierboven is uiteengezet. Het bevindt zich nog meer in het beginstadium. De documentatie is nog gering (± 150 boekhoudingen) en dient nog te worden uitgebreid. Gegeven de grote verschillen in kwaliteit en aanvoerperiode der producten neemt de bepaling van de opbrengsten in hoeveelheden en in geld hier een bijzondere plaats in.

Ook het onderzoek in de *visserij* is nog in het beginstadium, hoewel de documentatie hier reeds een bredere grondslag heeft verkregen dan in de tuinbouw (± 300 boekhoudingen). De visserij kent ook enkele bijzondere problemen welke in één der volgende artikelen in dit blad zullen worden behandeld.

De afdeling *statistiek* verzamelt de prijzen van eindproducten en productiemiddelen in landbouw, tuinbouw en visserij. Deze afdeling beschikt uiteraard ook over het door andere instellingen (o.a. Centraal Bureau voor de Statistiek) verzamelde statistisch materiaal voor zover dat voor deze onderzoekingen van belang is.

Het personeel van het L.E.I. bestaat thans uit 180 man waarvan 23 wetenschappelijke medewerkers. De totale begroting bedraagt 1,2 mill. gulden. De sterke groei van dit instituut (eind 1945 waren slechts 25 mensen in dienst), de steeds toenemende belangstelling alsmede het telkenjare overladen werkprogramma zijn voldoende bewijzen dat dit onderzoek in een belangrijke behoefte voorziet.

Binnen het kader van dit artikel moet worden volstaan met deze beschrijving. De *problematiek* van de verschillende onderdelen van het bedrijfseconomisch onderzoek zal door andere medewerkers van het Landbouw-Economisch Instituut in volgende artikelen worden behandeld.